

מדינה, מלחמה ומהפכה

א.

אודה בראשית דברי: כשאני בא להרצות לפניכם קצינים ומועמדים לקצינים בצבא ההגנה לישראל, על נושא זה אשר בחרתי, הנני מרגיש במקצת אימתא וציבורא. וזאת — מטעם פשוט. יש מקום להנחה, שהנושא הזה — "השעה, מהותה ובעיותיה" — נדיר לכם יותר מאשר למי שהוא אחר, באשר אתם נמצאים בתוך תוכה של חומרת השעה ובעייתיה העיקרית: העמידה על נפשנו והנצחתן במלחמה. ואולם בחרתי בנושא זה דוקא מתוך נימוק, שאתם כולכם שקועים בתוך העניינים של השעה. מן הידוע הוא, שדוקא האנשים הנחמדים בתוך תוכה של עשיית הדברים — קשה להם, להפליג מן הדברים ולראותם באור הנכון. התמורות העצומות המתהוות והולכות בנו ומסביב לנו, השינויים הגדולים המתרחשים שעה שעה בכל היותנו — הם כה מרובים, יסודיים ומכריעים, עד אשר אין בכוחם של אנשים הנמצאים בפנים ורואים את הדברים מקרוב ובדרך התרממותם — לתפוס את כל ערכם בשלמותו.

ואולם אנשים העוסקים בהיסטוריה, דומגי, מסורגים יותר מן האחרים לדון על ההווה, כשהם מעתיקים את עצמם ממנו ומפליגים שנים רבות ממנו, משני עברי השעה, לעבר ולעתיד — ומשם מסתכלים ומתבוננים בו. הדבר הוא אפילו טבעי להיסטוריון, כי הרי כל ההיסטוריה היא, במידה מסוימת, מעין "הפלגה לעבר". כל העוסק בהיסטוריה מפליג תמיד לזמנים רחוקים, אם כי לא תמיד לארצות מרחק. הרגיל במתפיסות היסטוריות "קל לו יותר להפליג ברוחו, בנפשו ובמהותו לזמן אחר, למרחק ידוע, לכיוון אחר — ומשם לראות את הדברים ולחקרם, לתפוס אותם; ומתוך הפלגה זו, דומגי, אפשר לראות ביתר בהירות דברים רבים ולעמוד על מהותם האמיתית.

משום כך, כשנתכבדתי לפתוח את הקורס החדש הזה סבור הייתי שדואג יהיה להקדיש את פתיחתו לכמה הסתכלויות והתבוננויות בעובדות היסוד של השעה — מתוך "הפלגה" כזאת, ולפיהן לקבוע את מהותה של השעה ולעמוד על בעיותיה.

* הרצאה, השעה — מהותה ובעיותיה" בפתיחת הקורס לקציני חרבות בצבא ההגנה לישראל, ינואר 1949.

ב.

כיצד ובמה מתגלים שלושת חזיונות מסד אלה בחיי דורנו זה?

מדינה: — משמע, עצמאות. עצמאות כזאת, בעצם, לא היתה לנו מימי פומפיוס. זא, משנת 63 לפני הספירה הרגילה. אין זה נכון לאמר, שרק מזמן חורבן הבית, או מימי בר-כוכבא, לא היתה לנו עצמאות. אין זה נכון, — מפיון שבימי מים ההם לא היתה כבר עצמאות יהודית. כבר בימי הורדוס — ועוד לפני זה — לא היתה יהודה עצמאית. יהודה היתה "בעלת ברית" של רומא, כמו שעבר-הירדן היא בעלת-בריתה של בריטניה. העצמאות של יהודה או היתה בודאי לא יותר רבה מזו של עבר-הירדן; ואולי עוד פחות מזו, בודאי, הורדוס היה "עצמאי" ביחסו לבני ביתו ומשפחתו. והוא השתמש במידה יחבה בעצמאות זו; אם כי גם על כך הוכרח למסור דו"ח לקיסר. אבל לא היתה עצמאות של עם, של ארץ ומדינה. בימי המלחמה האחרונה, בימי המרד הגדול, בחרה בראשית המלחמה, בממשלה מהפכנית, בממשלה לשם הנהלת המלחמה. לפי מהותה היתה זאת ממשלה זמנית, שזכתה להכרה כמעט כללית בפינים, ואולם שום מדינה לא הכירה בה; כנראה — אף לא הפרתים, מתנגדיה של רומא. הממשלה הזמנית הזאת לא הספיקה אף להתארגן כראוי — ונפלה. מאז לא היו חיים מדיניים עצמאיים לישראל. והנה הפעם זכינו לעצמאות יהודית, עם חיים מדיניים יהודיים; מדינה מוכרת בעולם, מדינה בעלת שלטון ובעלת יכולת מוכרים. — אין זה חשוב אם בריטניה ברגע זה אינה מכירה בה עוד, וצרפת עוד מפקפקת, למעשה — הריה מדינה עצמאית. אנחנו מכירים בה בשלמות מוחלטת, וגם העולם מכיר בה. חיה הם עצמאיים ומסודרים. עצמאות כזו לא היתה לנו מימי פומפיוס.

רבותי, דורות רבים חיפו לזאת, דורות על דורות חיפו לימים אלה, נפשם יצאה לתקופה זאת. במשך השנה האחרונה שנינו את כל מהלך ההיסטוריה הישראלית. חל מפנה גדול ועצום בכל

(1) בינתיים, כידוע, הכירו בישראל בריטניה דה-פאקטו וצרפת דה-יורה. — המעור.

חינוך. מנה זה, על תוצאותיו ההכרחיות והבלתי נמנעות, מהווה עובדת-יסוד ראשונה הקובעת את מהותה של השעה ומהותה.

ועובדת-היסוד השניה של השעה היא: המלחמה.

היו לנו מרידות והתקוממויות. ויש להבחין בין מלחמות ומרידות. זוהי אבחנה מסוג האבחנות שאנו מבחינים בין "ההגנה" ובין "צבא ההגנה לישראל". המרידות הקיפו חלקים מסויימים של הארץ והטרידו את השליטים, גרמו להם אבידות, ולרוב הכריחו אותם לרכו כוחותיהם נגדנו. אולם דוקא אנחנו לא תמיד הצלחנו להעביר את עצמנו ממצב של מרד למצב של מלחמת-אומה. מרד בר-כוכבא הכריח את רומא להילחם ביהודה. אף מרד היהודים בימי הירקליוס (המרד האחרון של היהודים נגד ביזנטים, בשנת 614) הכריח אותם להילחם. מרדנו גם כפרס, שהשתלטה אז על הארץ ולא קיימה את הבטחתיה לנו. אבל לא היתה לנו באותם הדורות מלחמה, בה האומה כולה — לא מפלגה אחת! — מארגנת את כוחותיה, לקראת מלחמה באויבים, בממלכות שלמות ומאורגנות, במדינות תוקפות הנכנסות מהחוץ לגבולותיה של הארץ, ולא היתה לנו או מלחמה בה נלחמה האומה מתוך תקוה, תכלית מדינית מוחשית, מתוך ניהול מחושב של כל כוחותיה, מתוך רצון קולקטיבי מרוכז ומאורגן של אומה המעמידה בסכנה את עצמה ונפשה במלחמה על עצמאותה, קיומה וחירותה. לא היה בישראל כדי בר הזה מימי המרד הגדול; יותר נכון, מאז תקופה מסויימת של המרד: אחרי הנצחון על גלוס (בשנת 67 לספירה), בימים ההם, כאשר נבר-חרה ממשלה מהפכנית בירושלים, בראשותו של חנן בן חנן הכהן, היתה ממשלה מוסמכת ומופרת בתוך ישראל, — אף כי כפי שכבר צויין, לא הספיקה לזכות בהכרות מבחוץ ואף לא להשתית עצמה בפנים על יסודות-ארגון איתנים. היה אז נסיון, שנמשך כשנתיים, להעביר את ההגנה אבקות משלב המרד לשלב של מלחמה, לרכו את כוחות האויב תחת הנהגה אחת. אבל גם אז לא איחד נסיון זה את האומה כולה. היהדות בתפוצות לא הצטרפה למלחמה. לא יהדות המערב, ואף לא יהדות המזרח. והלא יהודי המזרח היוו כוח רב, במצרים ישבו פמליון יהודים, בסוריה — פמליון וחצי. היהודים הללו לא נתנו את כוחם למלחמה; הדיפלומטים היהודיים בתפוצות חשבו אז, כי הגדילו לעשות לטובת עםם

בהמליכם את אספסיאנוס על רומא. — בפעם הראשונה מאז אלפים שנה יותר עזתה ישראל במלחמה של ממש, במלחמה שהאומה כולה מנהלתה. כי במלחמה זו שאנו מנהלים בארץ-ישראל — עם ישראל כולו עומד לימיננו. במידה זו או אחרת — העם כולו מגויס. כל הקהילות היהודיות לא רק מקדישות אמצעים, אלא גם מן בירות מאמצים. ובמידה ידועה, זו הפעם הראשונה לאחר מלחמת החשמונאים מופיעה מלחמת האומה הישראלית.

עובדת-היסוד השלישית הקובעת את דמותה של השעה היא המהפכה. כן: מהפכה רב-תית, כולנו קוראים בעתונים על העליה הגדולה. בחודשיים האחרונים (נובמבר-דצמבר) באו לארץ-ישראל 51,000 יהודים — וזה 6.2% של הישוב היהודי בא"י. לפי קצב כזה, הרי במשך השנה שלפנינו יגדל הישוב ב-37%. עליית המונים זו היא מהפכה עצומה. — לא רק מהמחנות באים, ישנה תזוזה גדולה בכל התפוצות, תזוזה עצומה שיש לראותה כראשיתו של קיבוץ-גלויות — וקיר-בוץ-גלויות אינו תהליך, אלא סופת-מהפכה. הוא נושא בתוכו ואתו מהפכה גדולה בחיי ישראל וביחסים אשר בין ישראל לעמים.

ואם אנו רוצים לברר לעצמנו את השעה, מה-תה ובעיותיה? עלינו לענות על השאלות הכלליות בשלוש פרשיות אלה: עצמאות, מלחמה ומהפכה. —

מהו תכנה הממשי של העצמאות, מה היא נושאת בחובה, מה הם הכוחות שהעלו אותה, ובאז בה לידי גילוי? מה הם הכוחות אשר הביאו לנו עכשיו את הנצחון? ומה הן הבעיות אשר המהפכה מעמידה לפנינו?

ננסה-נא להעלות ולגלות מקצת מתוכנן ההיסטורי של שלושת חזיונות-היסוד.

ג.

מדינת ישראל זוהי, שוב, ראשית כל: עצמאות. ופירושה הריאלי וההיסטורי של העצמאות זהו — סיומה של גלות. מה פירוש המלה "גלות"? אולי יש כמה מכס, אשר קראו את מא-מרי "גלויות וחורבן". העליתי שם הסבר היסטורי לפירושה של המלה "גלות". יש לה שלוש הוראות, אשר התגבשו במשך הדורות. הוראה אחת של המלה גלות היא: עקירה — עקירת המונים בבת אחת ממקום ישובם והעברתם ממנו באונס. ההוראה השניה: נזכר — להמצא בסביבה נכרית

משפחה יהודית באותו זמן: מרסיליה בצרפת, סיציליה באיטליה, אלכסנדריה של מצרים, וערי אפריקה הצפונית; ערי תוניסיה, מארוקו ואלג'יריה. — בימינו אלה, דומני, זהו גורלה של כל משפחה בישראל; אלא שמקומות הפיזור אינם מצומצמים ב"אזור ים-התיכון" והעולם גדול ורחב, כמו שהרמב"ם אומר על האפשרות לפזרי ישראל. אין ספק, לדעתי, שמבחינה אובייקטיבית עובדתית, "גולים" בימינו היהודים יותר מאשר בכל תקופה אחרת. קהילות ישנות נעקרות ותדירות מתהוות וקמות — זהו תהליך של חיי יום-יום בישראל בימינו.

ולא זו בלבד. גם במובנה השני של "גלות", במובן הנכר, עולה תקופתנו על כל הקודמות. זהו ממש עיורון שלא לראות את הדברים כהיותם ולהתפס לראיה שטחית ביותר של המתרחש לנגד עינינו. אנו חיים באשליה, אם אנו חושבים גם עתה כי מכירים אנו יפה את העמים, אם אנו סבורים שהיהודים כולם יודעים להשתנות ולהסתגל, מכיון שהיהודי ספוג בתרבות הנכרית, והוא יכול להתוכח בגרמניה על גיטה, ברוסיה על טולסטוי, ובצרפת על פרוסט יכיוצא בזה. אבל דוקא באשר ליה כזו ניכרת הרגשת הנכר. ידוע, כי הגרמנים היו מכירים את הסופר היהודי על-פי לשונו הגרמנית המסולסלת. הוא הדין גם בלשונות אחרות. ואין זה מקרה. כך היה גם ברוסיה עוד לפני המלחמה האחרונה. וראוי הדבר לעיון קל.

אחת התופעות האופייניות לגבי תרבות תקופתנו היא אולי בזה, שהגיעו בה לבטוי תרבותי, אמנותי, ספרותי שכבות עם עמוקות, אשר עד עתה היו בבחינת אורחים בלתי רצויים בשדות אלה. תופעה זו אתם יכולים לראות בכל לשון וספרות. זהו תהליך שהתחיל עוד בסוף המאה שעברה. הוא ידוע לכל אחד ומכיר את הספרות הרוסית — ליסקוב, מאמון, סיביליאק, גורקי ואחרים. ואצין לדוגמה מן הספרות הגרמנית — את גוסטב פרנסן מתורגומה שעכשיו דומני, יש לנו אפשרות להעריך אותם גם הערכה היסטורית נכונה. גם הספרות האנגלית המודרנית — לשונה עשירה באידומים עממיים, בשכבות של הזוי, בבטויים, אשר עד עכשיו היו עמוקים ומושרשים בעם, ולא הגיעו לספרות — תופעה זו, כאמור, היא אופיינית, לא רק בלשון, אלא גם בספרות, בציור, בשירה, דוקא הדמוקרטית, המעלה שכבות עמוקות שעלו והתפרצו, נכנסו לחיים התרבותיים, הראתה בבירות את תלישותם של הסופרים היהודים. זכורני ברא-

חרה ולהרגיש כי אתה זר, כי אינך אורה ותושב. והתורה השלישית, שהתגבשה במאה הטי' והטי"ז היתה: צרות, יסורים והשפלה. והנה, דומני, שלא היתה תקופה בתולדות ישראל שבה היתה הגלות כל-כך ריאלית ומוחשית בכל מובניה והראותיה — כתקופה האחרונה, בששים-שבעים השנים האחרונות; תקופה, שרבים רגילים לציין או-תה כהמשכה של "תקופת האמנציפציה", תקופת השתרשותם כביכול של היהודים בארצות מגוריהם. למעשה היתה כל התקופה האחרונה — תקופת עקירה. כשצינתי, בשנת 1927, במבוא לספרי "ישראל בגולה", שאנו חיים, החל משנת 1881, בתקופת משבר של דחיקת היהודים מן הגופים הארציים-מדיניים והלאומיים-תרבותיים, שאליהם היינו רגילים להשתייך, ובזמנים של ראשית התייחסותם הלאומית-המדינית המחודשת של היהודים, טענו כמה היסטוריונים שיש בזה משום זלזול בעובדה של השפעתם המדינית והחברתית של היהודים, ונטיה להשקיף על תולדות ישראל אף לא מנקודת-השקפה ירושלמית, אלא כמעט "חל-אביבית". ואולם, די לציין, כי אם בסוף המאה הטי' גלו מספר 120—300 אלף יהודים (הדעות על מספר היהודים בספרד מחולקות מאוד), הרי במשך ששים-שבעים השנים האחרונות נעקרו מרוסיה ומגליציה, מרומניה ומארצות המזרח — מליונים של יהודים. בתקופה זו לא רק נוסדו ישובים יהודיים חדשים ומרובים באמריקה הצפונית והדרומית, ובארצות אחרות רחוקות וקרובות; בתקופה זו הועתק המרכז הישובי של העם היהודי מן המזרח למערב, מאירופה לארצות-אמריקה; ובייחוד לארצות-הברית. תהליכי עקירה אלה בחיי היהודים היו מרובים וחזקים גם בתוך כל מדינה ומדינה. רק במאה הי"ט התיישבו בד-דום רוסיה למעלה ממליון יהודים. ובימינו אלה, בעשרות השנים האחרונות אנו עדים לעקירתם של 800 אלף לפנים רוסיה. יתר על כן, המצב הזה של עקירה ופיזור מורגש בחיי האומה כולה, בחייה של כל משפחה כמעט. כמעט לכל משפחה בישראל יש אפשרות לקבוע את פזורי האומה בעולם לפי פזוריה היא: לכל יהודי יש אחים ואחיות, דודים ודודנים, בני-משפחה ושאר בשר כמעט בכל ארצות העולם: בארצות-הברית או בארגנטינה, בברזיל, באפריקה-הדרומית, בארצות-אירופה המערבית, באוסטרליה ובסין הרחוקה, בקנדה או במושבות בריטיות אחרות. — ידוע לנו מכתב מהמאה הי"א הנותן מושג על פיזור של

שית שלטון הנאצים אמר אמיל לודביג במסה אחת, כי "היטלר איננו יודע גרמנית": — כאילו יש צורך בידיעת לשון הספרות הגרמנית על מנת ליצור היסטוריה גרמנית. כך טענו היהודים בימי מחמד כלפיה, שאיננו יודע היסטוריה: הוא חשב שמרים, אמו של ישוע, היא אחותו של משה — או שבמצרים קרא פרעה לשיבה לשם דיון על "הבה ונתחכמה" גם את המן. הם לא הבינו כי אין צורך בידיעת היסטוריה ישראלית כדי ליצור היסטוריה ערבית. הנכר הורגש ביתר שאת דוקא עכשיו: ה"ספיגות" של היהודים וכושר הסתגלותם לתרבות העמים המגבירים את בטחונם העצמי של היהודים ב"ידיעה האינטימית" של העמים ובהודותם ה"שלמה" אתם, הם העמיקו את הנכר, הייתי אומר: "טמטמו" את חוש התבונה היהודית — והגדילו את ה"תלישות" הממשית מיסודות המציאות, מתפיסת מהותם של הכוחות האיתנים הפועלים בחיי העמים.

ולאחרונה, "גלות" במובן הרדיפות וההשפלה, השעבוד והאיבה. גם במובן זה עולה ה"גלות" של תקופתנו על זו של הקודמות. וכמה סיבות לדבר. ראשית, עלתה והתריפה הרגישות שלנו, הרגישות הכללית והפרטית. בימי הבינים לא הרבו היהודים להעריך את דעתם של שכניהם, הנוצרים והמושלמים, עליהם. השפלת כבודם על-ידי אלה לא עוררה התרגשות יתירה: מה המה ומה כבודם. יחס של בוז כלפי רודפיהם היה נחלתם הכללית של המוני ישראל. על מוקדי האש של האינקוויזיציה היו היהודים הנשרפים שרים בהתלהבות: "עלינו לשבח לאדון הכל שלא עשנו כהם". — והיה גם בטחון שיש גבול לרדיפות ולהשפלה. גבול — בכל משמעותה של המלה. אחד המוטיבים המצויים בספרות ישראל בימי הבינים היא: "למרות הגזרות וההשפלות, הרדיפות וההשמדות לא יעלה על דעתה של שום אומה להשמיד את היהודים לחלוטין; אי אפשר למלכות להיות בלא יהודים, כדי שלא תהיה "מלכות קטועה". ואין גם היהודים נתונים למרותה של מדינה אחת. דעת החכמים הקדמונים, שצדקה עשה הקב"ה לישראל שעמד ופורם בין האומות" — נתפסה בימי הבינים כדרך העיקרית להצלתם של היהודים מאסונות ההשמדה. ואולם בימינו רבתה הרגישות, ופחות הבטחון. דומה שאין מפלט מאיבתם של שונאי ישראל ואין בטחון שצדקת הפיזור יש בה להציל בימינו; ודומה גם שדוקא עם עליתו לשלטון של כמה שכבות-עם שהיו רחוקות קודם מן ה"מלכות", בטלו החששות

של השלטון לגבי "מלכות קטועה": סוף סוף בידיהם של אלה, שעלו לשלטון, המלכות תשאר יותר גדולה מזו שירשו מאבותיהם, אף כשהיא תהיה "קטועה", בלי יהודים כלל.

לאורה של "גלות" בימינו נוכל להעריך הערכה נכונה את דבר הקמתה של מדינת-ישראל, את מובנה של העצמאות היהודית. פירושה של עצמאות זו הוא לא רק עצמאות בישראל, לא רק מדינה בחלק מסויים בארץ ישראל; זהו מפנה עצום בכל עמדתו וגורלו של ישראל בעמים. כשתהליך העקירה הגיע לשיאו — הוא חוזר למסלולו הקודם, בכיוון הפוך: מן הגורל לארץ. תהליך ה"עקירה" לא יופסק, אלא יוגדל בממדים עצומים, אבל ללא במסלול של "קבוץ גלויות" ו"שיבת ציון". העצמאות היהודית נושאת בקרבה מהפכה גדולה, המיועדת לשים קץ לפיזור, לנכר ולשפלות. אין לשכוח, כי אם אמנם ישראל היא המדינה הצעירה ביותר במדינות, הרי עמנו הוא הסב בעמים. "ישראל" הוא שמנו — לא מפני שכך החלטנו לקרוא למדינתנו. הרי זהו שמנו הטבעי, ההיסטורי, המזדהה בתודעתנו וגם בתודעת העמים כהמשך של ההיסטוריה העתיקה שלנו. "ישראל" הוא גם שם בעל תוכן ברור בתודעה ובהיסטוריה. "ישראל" — כי שרית עם אלהים ואנשים ותוכל. שם זה בתוכנו מתאים ביותר גם לנו, לתקופתנו, לישראל שקם לתחייה. שם זה והתוכן הגלום בו — איננו יכול, איפוא, שלא להשפיע עלינו וגם על העמים. עברנו יותר מדי ידוע. ולכן תהינה לדבר — מוכרחות להיות — גם תוצאות מרחיקות ביותר. פיתחו את ספרי ההיסטוריה ותיכחו לדעת, כי אמנם אנו הממשיכים את תולדות ישראל. הננו המשיך. העבר שלנו קם וניצב בתוכנו, בקרבנו, לפני כל העולם. הנה יושב ישראל, שוב כעם, חבר באומות המאוחדות. למעשה הוא יושב כבר, אף כי מבחינה פורמלית עוד טרם נגמר הדבר. אבל הוא כבר נמצא בין האומות, כעם חפשי, עצמאי, כשוה בין שווים. ועובדה זו יש בה סטירת-לחי לכל התרבות של שנתא ישראל, שטיפחה במשך דורות רבים והיונה אותה במיצים וב"ויטמינים" כל כך רבים ומשונים. אכן, "שרינו ונוכל".

האין אנחנו ישראל סבא? האין ישראל יושב בארצו? האם לא תחיה את לשונו? האם לא נאבק העם על היאחזותו בארץ, אשר נאסר עליו לעלות אליה כמעט מן היום הראשון אשר רצונה של "שיבת ציון" קיבל צביון ודמות? האם לא רכשנו

לנו את עמדתנו בארץ מתוך האבקות קשה ומרה. צעד אחרי צעד, מתוך אהבה ומסירות, במשך של ששים-שבעים השנה? אבל האם רק על ארצנו נאבקנו? האם כל תולדותינו אינן אלא פרשה של מאבק אחד, עצום, על-אנושי, אשר אין בעולם דוגמתו? מעמדנו כיום מאיר באור חדש את כל עברנו. קובע לו מקום אחר בתודעתנו ובתודעת כל העמים. אכן, זו היתה-פגזת העמקה של דברי הרצל אשר אמר, כי במדינת היהודים יהיה הכתם הצהוב — לאות-כבוד לנו. הכתם הצהוב אינו שלנו. אחרים הכתימו אותו בו. אך הוא היה אחת התופעות בהיסטוריה שלנו. העצמאות שלנו, מדינת ישראל, משנה מן היסוד את הערכת העבר, היא מכריחה — ותכריח — אותנו לראות אחרת את עברנו. והיא גם תביא את העמים לראות אחרת את גורלו ותולדותיו של ישראל בעולם. אכן — במדינת-ישראל גלום מפנה עצום גם בתודעתנו — וגם בגורלנו ובמעמדנו בעולם.

ד.

עובדת-היסוד השניה של שעתנו הגדולה היא, כאמור, המלחמה. גם כאן עלינו להבין: מה הגלום בחזיון זה. נשאל נא את עצמנו: אמנם השגנו עצמאות ע"י האבקות קשה; ניהלנו מלחמה ונצחנו עד עתה. אבל כיצד? מה הם בעצם הכוחות, אשר בעזרתם ניהלנו את המלחמה, מדוע הצלחנו עד עכשיו? — פגשתי בזמן האחרון את אחד מתלמידי — מורה, שאלתי, כיצד אתה מרגיש את עצמך? אני מאושר, עניי; כל ימי מיום שגמרתי את הסמינר בשנת 24—1923, לימדתי היסטוריה, תנ"ך, בתוכם את הפסוקים: "רבים ביד מעטים", "לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוח". לימדתי — וחשבתי כי זוהי אגדה דמיון; עכשיו אני רואה שזוהי אמת, אמת לאמתה. ועל כן, גם העבר נראה כלל אחרת; אם עכשיו אפשרי, מדוע לא יתכן בימי קדם? תשובה זו של אותו מורה אינה עונה בעצם כלל על הבעיה. אבל היא מבליטה משה עימה אותה. השאלה היא: מה היא אותה הרוח, אשר הביאה את הנצחון; מה קרה? דומני, שיש לציין ארבעה יסודות בישוב, שהביאו את הנצחון; ובקיומם, באיתנותם, תלויה כל היותנו. רק אם נבדיר אותם לנו נמצא את הפתרון, נעמוד על טיבה של אותה רוח, נבין את האפשרות הריאלית של: "רבים ביד מעטים".

היסוד הראשון הוא דמות האדם בישראל. הדבר היסודי שא"י יצרה הוא: חידוש

דמות האדם בישראל. כל אדם מישראל, אשר היה בגולה, חי תמיד בסביבה אחרת, נכרית, בה צריך היה תמיד להסתגל. מעולם לא היה יכול אדם בישראל לחיות בשלמות את אשר הוא, לגמרי כמו שהוא. לורד מלצ'ט אמר פעם — בנאום, שנשא בקנדה, כאשר נשאל: "מה היא הציונות"? — כי הציונות היא: האפשרות לכל יהודי להיות במאה אחוז את אשר הנחה. היהודים בגולה לא היו את אשר הנם. אין זה מקרה, שבראש הציונות תפסת היהדות הרוסית והאוקראינית את המקום העיקרי והתפתחה דוקא באותם המחוזות, אשר בהם היו ישובים יהודיים מרוכזים. כגון פודוליה, קיוב, ביש' ביים ובערים, אשר בהם חיו היהודים באוירה יהודית, בהמוניהם. ישובי-המונים יהודיים, היו גורם חשוב לזקיפת קומה. בא"י לא חשבה היתה העובדה הסטטיסטית, שיהודים היוו בה 11%. חשוב היה שאותם ה-11% חיו כיהודים, בכל מאת האחוזים. זהו המקום היחיד שההתייבות היהודית היתה בו אמיתית. היתה כאן קרבה לטבע ולאדמה. היתה כאן תרבות יהודית, הילדים התחנכו בבתי-ספר עבריים, נוצרה דמות, אם כי בודאי לא אידיאלית, של יהודי שלם. דמות אדם זו — היא-היא שניצחה. כאן אינה חשובה הכמות; מידת היכולת של כל אדם נמדדת לפי עומק מסויים. החסידים היו אומרים: "דער מענטש איז אין זיין אייגנשטעל". ("האדם הוא בהעמדתו"). חשוב, כיצד כל אדם מעמיד את עצמו. שמעתי פעם נאום ציוני, של רב אחד חשוב (ריינס) בבית-הכנסת בוילנא. הוא אמר, כי על היהודים להאמין ביכולתם להגשים את הציונות, ואין לו כל ספק בכך שהיא קיימת. והוא הסביר את הדבר במשל. כשתשאלו מי שהוא על כמות המשא שהוא יכול לשאת, הוא יענה לכם: כך וכך. ואולם אם תשאלו אותו: מהו המשא שהוא יכול לשאת אם תקרה חלילה שריפה? — בודאי כפלים, פי שלושה או אף פי ארבעה. והרב התחיל לצעוק: "יידן, עט ברענט!" בשעות מסוימות באים לידי גילוי כוחות נפשיים נסתרים, ובהם ורק בהם מתגלית בשלמותה הדמות האמיתית של האדם.

הטיפוס החדש נוצר כאן ע"י ברירה טבעית. לא"י הלכו אנשים, תחילה עם תנועת העליה השניה ואח"כ עם העליות החלוציות, מיועדים לה במיוחד; אנשים, אשר היה להם, כפי שהתבטא שלום אש: כשרון לא"י ("א טאלאנט פאר ארץ-ישראל"). הם נשמו את אוירה דארץ-ישראל עוד בטרם באו אליה. וכאן בארץ היה עליהם להאבק קשות. ולא רק עם התנאים החיצוניים. אלא גם עם עצמם. היה

עליהם לדלות ממעמקי נפשם את כל האפשרויות הגנוזות והגלומות בהן לשם הבטחת הנצחון. "בשרונם לא"י". בדרך כלל, נשארו החוקים, הטובים והנאמנים. אף החלשים נתחזקו ועלו. כך נוצר הטיפוס היהודי החדש.

היסוד השני שהביא את הנצחון, הוא — צורת החברה בארץ. בפעם הראשונה נוצרה חברה אורגנית ישראלית, אשר בחייה הכלכליים ובארגונה איננה תלויה בסביבה. למזלנו באנו לארץ אשר לא היו בה חוקים, לא היה בה שלטון, וצריכים היינו לבנות אותה מהיסוד. לכן יצרנו חברה אורגנית שלנו. העצמאות שלנו החלה מאותה מושבה ראשונה שנוסדה בא"י, מאותו זמן, אשר נוסד בה ועד המושבה והוקמו בת-הספר הראשונים. במשך שנים, קו לקו, נוצרת חברה, שהיתה לא רק אורגנית, אלא בנויה על יסודות אחרים. היה בה היסוד של עבודה, של שויון, אין פירוש הדבר: שויון פורמאלי, אלא שויון ערכים. בכל ארץ אחרת יש "יחס", "יחס" יכול להתבטא בזה, שאדם יושב במקום, אשר בו הוא תופס עמדה מפני שהוא "נכדו של פלוני", "בזכות אבותיו", בזכות "חוקה", בזכות מסורת, ואולם א"י היתה ארץ חדשה, וכאשר באים בני אדם למקום חדש משפיע שם לא "היחס", אלא האדם עצמו; הוא צריך לדעת בעצמו כיצד להשתמש בתבונתו כדי להסתגל לתנאים החדשים. כאן לא יכול להועיל לאדם מכתב אשר יביא, כי חכם גדול הנה, אם בסופו של דבר יתגלה שהוא טיפש. — — —

מבנה החברה בא"י בנוי על יסודות של שויון, אין זאת אומרת, שאדם אחד שווה לשני, אלא, שהאדם כאן שווה לערכו במידה יותר מרובה מאשר במקום אחר. הערכה האדם קרובה יותר לערכו האמיתי. השויון בין ההערכה של האדם ובין ערכו האמיתי — חשוב ביותר לכושר היצירה וליכולת העמידה של החברה.

היסוד השלישי בין אלה שהביאו לנצחוננו הוא סגנון החיים שלנו. בחברה שלנו נוצר סגנון חיים עצמי, המתבטא בפשטות יחסים שבין אדם לחברו. הנה, לכאורה, דבר פשוט וחיצוני: הפניה אל הזולת בלשון נוכח ולא נסתר. זהו לא רק ענין של הלשון העברית, יש בזה גם ביטוי לסגנון חיים. כמו כן נוצר סגנון מיוחד של לבוש אצל האדם הישראלי בארץ. סגנון החיים המיוחד במינו של א"י התאים לדמות האדם ולצורת החברה הארץ-ישראלית, הוא גם ליכד את החברה ועיצב את דמותה.

ובאחרונה — עוֹד יֵסוֹד, בחברה שלנו וביושבנו שהיה לו — ויש לו — חלק רב בזכות עמידתנו: הלא זו ההרגשה החיה והתמידית של האדם, שמוטלת עליו תעודה חלוצית, שהוא מיועד לשליחות היסטורית גדולה. התקוות "ידך עם ברענט" כאילו לא פסקה מהתריץ בלבו של כל אחד ואחד. תעודה זו מוטלת עליו אחריות גדולה. אין לך דבר, אשר מעלה את האדם כמו ההרגשה היעודה. כי אם מרגיש האדם שמוטלת עליו תעודה גדולה והוא ממלאה — הרי הוא מתעלה. כאשר אומרים לאדם: אתה ראוי ויכול להוציא לפועל את הדבר המוטל עליך — הרי הוא יעשה זאת, הוא יגייס את כל כוחותיו הנפשיים ויגשים את התפקיד המוטל עליו. חכמינו היטיבו להגדיר את הדבר באמרם כי כל אדם מישראל הוא משה רבנו, ומה שצפון וגלום בכל אחד ואחד מישראל — בא לידי גלוי באותו גדול שקם בישראל.

בדרך זו אפשרי היה הדבר, ש"רבים ניתנו ביד מעטים". פשוט, אין אנו מעטים, אלא רבים מאוד — אם אדם נותן את כל חייו, אם כל אחד מרגיש שהוא חלק מהרבים, הרי צפונים ב"חלק" זה כוחות רבים. למדנו במדעי הטבע כי האנרגיה משנה את תורת החומר לצורות אחרות, בעלות כוח חזק יותר. כל כמה שהחומר, המכיל בקרבו אנרגיה מטומנת, תופס שטח קטן יותר — האנרגיה עצומה יותר. כוד עמידתו של הישוב בארץ הוא: הרוח, המרץ, האנרגיה שלו. ביישוב היו גלומים כוחותיה של האומה כולה והם, במידה רבה — גורמי הנצחונות.

ה.

הנצחון שלנו קשור אורגנית באותה מהפכה גדולה, שחלה בקרבנו ובחינו במשך הדור האחרון, אולי — במשך שני הדורות האחרונים. המדינה והעצמאות גם הן תוצאות מהפכה זו. ובודאי שהן תוצאות של המהפכה הנפשית הגדולה, של עוֹד-נפש, של אומץ-רוח ועמידה עצמית. ברם, דומה שאנו עומדים, בעצם, בראשיתה של המהפכה — המהפכה הגדולה, שהיא קשורה אורגנית בעלית ההמונים, אשר תחולל תמורה גם בעמדת ישראל בגולה. אל נחשוב — עקב כך — שהעליה תקטן; אני בטוח שהיא תלך ותגדל. וזה מטעם פשוט: — אין יהודי יכול — וגם לא יוכל — לחיות באוירה של עקירה, של תלישות, של גבר, של השפלה — בה בשעה, שיש מקום בו יכול הוא לחיות חיים שלמים. אם יכריחו אדם להחזיק את ידיו בצורה

כבולה ובלתי טבעית. הוא ירגיש את עצמו במצוקה; וברגע שתהיה בידו היכולת להשתחרר, הוא יחזיר את ידיו למצב הטבעי. זו היא ההרגשה הפסיכולוגית של היהודים בהווה. כל מה שעמדת ישראל תלך ותתחזק, יהיו היהודים מוכרחים, נאלצים, מבחינה נפשית, לנטוש את הגולה ולעלות לא"י. הם יתושו בצער הגלות יותר מן הדורות הקודמים. הפרובלמה המרכזית היא זאת: שהעליה היהודית תהיה מעורה באותו גוף ארץ-ישראלי, שנתגבש כבר, ותקלט כחלק אורגני בתוכו: שהעולים יתמזגו בתוך הישוב העברי ויהיו חלק בלתי נפרד מהמסורת וה"תא", מההמרות של יהודי החדש בביתו. כפי שציניתיה; שיקויים בנו: "יבואו המה אליך, ואתה לא תבוא אליהם". רק בתנאי זה תהיה העליה תוספת כוח, רק אז עתידנו הלאומי והמדיני, התרבותי והאנושי, יהיה בטוח. אולם, אם תבוא עליה במספרים גדולים ואנחנו לא נדע לעכל אותה, להתמזג עמה ולמזג אתנו באופן נפשי ורוחני, ולא נשמור על כך שהיא לא תשטש את דמות האדם בישראל, את צורת החברה שלנו, שלא תפרוק את הרגשת היעוד שלנו — כי אז סר כוחנו, ועל כן נתונים אנו בסכנה עצומה. הנה, במסגרתו של הצבא נמצא נוער יהודי רב מן העולים, וגם נוצר ארץ-ישראלי רב. אולם העולה אינו מתמצא עדין באווירת הארץ. יש צורך לנטוע בלבו את המהות הישראלית החדשה, שנוצרה בארץ. זוהי לדעתי העבודה, אשר קצין-התרבות צריך לעשות בה.

צריכה להיעשות עבודה שיטתית ומחושבת לטייפוחה של אותה דמות אדם ואותה הרגשת היעוד, כדי שעם ישראל, יהיה באמת ראוי לשמו. זכות גדולה היא לנו, שאנו זכינו לעצמאות ישראל, להגשמת התקוות שדורות על דורות טיפחו

אותו, ולא זכו לראות אף בראשית הגשמתו. אין זו זכות בלבד, אלא גם חובה גדולה. אותנו ידונו לא כפי שדנים כל אומה ולשון, אותנו ידונו לפי התנ"ך. לנו יאמרו: אם המשך אתם לישראל העתיק, אזי התנהגו, בבקשה, בהתאם למסורתו, בהתאם לתנ"ך. במשך אלפיים שנה ויותר היינו עם של "אף-על-פי" כל הספרות שלנו גדושה בבקורות שנונה על עמים, משטרים, ארצות. אנו לעגנו לעניותה של בבל, לגסותה של עילם, לחמסינותה של רומא, לצביעותה של ביזנטים, לפראותה של ישמעאל ולצביעותו של עשיו. ספרותנו היתה מלאה לעג ובוז לעמים, למשטריהם ולסדריהם, לאכזריותם ולרשעותם. "ישראל" — היה לנו סמל היושר, סמל האחות והסבלנות. ועכשיו, אם יקרה ונקים חברה שלא תהיה ראויה לישראל — הרי נהיה מזימים את עצמנו, מעידים עלינו ועל אבותינו כי שקר ושוא היו דברינו וכל הבקורות שלנו. ואולם אם ניצחנו, הרי רק בגלל נאמנותנו ליעודים הללו ניצחנו. ומשום כך חובה היא על הצבא שלנו, שיהא "צבא ההגנה לישראל", במובנם של תרבים בשלמות משמעותם; כי ישראל זקוק להגנה גם מבפנים; להגנה על דמותו, לשמירה מעור לה ביותר על דמות זו. זאת היא תעודת גדולה מאוד, לחבר אנשי-הצבא ולקציניו כולם, ולא רק לאלה שעוסקים בעבודה תרבותית. בדמות ישראל ובשלמותו — כל עתידנו, כל קיומנו.

אני מברך אתכם, את כולנו, שזכינו לשעה הגדולה הזאת, בברכה אחת: והלאו ונהיה ראויים לה לשעה הגדולה הזאת! הלאו שהדורות הבאים יגידו: השעה היתה גדולה והאנשים התאמצו, טיפסו, עלו והתעלו; ויהי רצון שברכה זו, ברכת השעה, תקום בנו בימים אלה, אשר בכל אחד מהם מקופלים דורות רבים!

המסוכנות באשליות הן אלו הנובעות מזיוף היסטוריה למען טובתה המדומה של הרוח הלאומית הצבאית. אם כי לקח זה של נסיון נרכש במחיר הגבוה ביותר, הריהו מוסף להיות הדבר הקשה ביותר לסיגול.

המציאות — היא היסטוריה; ואין תודעתה אפשרית אלא בדרך ההיסטוריה.

בנדטו קרוצ'י